

Garbowska, Wanda

"Społeczna działalność pozaszkolna nauczycieli szkół powszechnych w Polsce w latach 1918-1939", Mieczysław Iwanicki, Olsztyn 1984 : [recenzja]

Rozprawy z Dziejów Oświaty 28, 257-259

1985

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Mieczysław Iwanicki: **SPOŁECZNA DZIAŁALNOŚĆ POZASZKOLNA NAUCZYCIELI SZKÓŁ POWSZECHNYCH W POLSCE W LATACH 1918—1939**, Olsztyn 1984, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Olsztynie, ss. 427, ind. (Maszynopis powielany)

Mimo iż w Polsce Ludowej ukazało się wiele publikacji dotyczących szkolnictwa w okresie międzywojennym, praca pozaszkolna nauczycieli nie doczekała się omówienia. Autor podejmując badania nad społeczną działalnością pozaszkolną nauczycieli szkół powszechnych w Drugiej Rzeczypospolitej wypełnił częściowo tę lukę. Podjęcie tego tematu zasługuje na uznanie ze względu na szerokie zaangażowanie społeczne nauczycieli, ich postawę patriotyczną oraz duży wpływ, jaki wywierali na kształtowanie postaw młodego pokolenia.

Autor, podejmując ważną i ciekawą problematykę, badania swe ograniczył do nauczycieli szkół powszechnych zwracając szczególną uwagę na nauczycieli szkół wiejskich. Takie zawężenie tematu wydaje się słuszne ze względu na silne zróżnicowanie wewnętrzne grupy zawodowej nauczycielskiej. Inne były warunki pracy i życia nauczycieli szkoły średniej i ich ranga społeczna. Znacznie gorzej uposażeni nauczyciele szkoły powszechnej, pracujący w większości w małych ośrodkach, wypełniali w trudnych warunkach swoją misję kulturalną na wsi polskiej. Warunki te oraz sytuacja szkolnictwa powszechnego, zwłaszcza najniżej zorganizowanego wiejskiego, wpływały na ukierunkowanie pracy społecznej nauczycieli tego szczebla.

Przez pojęcie „społeczna działalność pozaszkolna nauczycieli” autor rozumie czynności bezpłatne lub podlegające niewielkiej odpłatności wykonywane poza obowiązkami służbowymi. Badania swe M. Iwanicki skoncentrował na działalności nauczycieli w wybranych dziedzinach życia społecznego. Pominął udział nauczycieli w amatorskim ruchu sportowym, w ruchu religijnym i kobiet-nauczycielek w ruchu kobiecym oraz działalność gospodarczą pozostającą poza ruchem spółdzielczym. Poza obrębem zainteresowań autora znalazła się również działalność społeczna nau-

czycieli szkolnictwa mniejszości narodowych. Takie ograniczenie badań wydaje się uzasadnione, gdyż pominięte problemy, a zwłaszcza działalność społeczna nauczycieli szkolnictwa mniejszościowego i ich udział w niepolских товариствach kulturalnych i oświatowych, wymagają podjęcia odrębnych badań.

Monografia składa się z 5 rozdziałów, wstępu i zakończenia. Dołączone zostały do niej aneksy, tabele i indeks nazwisk. Autor przyjął chronologiczny układ pracy przy jednoczesnym ujęciu tematycznym w obrębie poszczególnych rozdziałów.

Rozdział I (56 ss.) stanowi prezentację środowiska oraz jego udziału w życiu społecznym i zaangażowania w pracy organizacji masowych, takich jak: Towarzystwo Popierania Budowy Publicznych Szkół Powszechnych, Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej, Liga Morska i Kolonialna, Polski Czerwony Krzyż i Polski Biały Krzyż. Autor w sposób ogólny charakteryzuje ruch społeczny, z którego wyodrębnił się samoistny ruch oświatowy posiadający własną ideologię. Charakteryzując środowisko nauczycieli szkół powszechnych, pokazuje jego stan liczbowy, pochodzenie społeczne, wiek, płęć, kwalifikacje, rozmieszczenie i sytuację materialną w 20-leciu międzywojennym oraz motywy podejmowania społecznej pracy pozaszkolnej. Autor podkreśla, że sytuacja społeczna, w jakiej znajdował się nauczyciel szkoły powszechnej, wymagała od niego zajęcia się sprawami oświaty i kultury środowiska, w którym działał.

Rozdział II (95 ss.) poświęcony został udziałowi nauczycieli w działalności kulturalno-oświatowej. Autor omawia różne formy pozaszkolnej działalności oświatowej, jak: oświata dorosłych, zwalczanie analfabetyzmu, kursy dla przedpoborowych i poborowych, upowszechnianie czytelnictwa i wiedzy rolniczej, praca świetlicowa oraz amatorskie zespoły artystyczne. Charakte-

ryzuje pracę społeczno-oświatową nauczycieli w samorządzie terytorialnym i ruchu spółdzielczym oraz udział nauczycieli w pracach towarzystw kulturalno-oświatowych (Towarzystwo Szkoły Ludowej, Polska Macierz Szkolna, Towarzystwo Czytelni Ludowych, Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego, uniwersytety powszechne i ludowe, Związek Teatrów i Chórów Ludowych).

Rozdział III (60 ss.) omawia nauczycielski ruch zawodowy. Ukazując genezę tego ruchu, zwraca M. Iwanicki uwagę na jego niejednorodność. Charakteryzuje trzy związki zawodowe nauczycieli szkół powszechnych: Związek Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych, Związek Nauczycielstwa Polskiego i Stowarzyszenie Chrześcijańsko-Narodowe Nauczycielstwa Szkół Powszechnych oraz omawia ich stosunek do pracy społeczno-oświatowej i jej formy. Na uwagę zasługuje próba omówienia pracy badawczej nauczycieli. Stwierdzając brak przygotowania merytorycznego i metodologicznego nauczycieli szkoły powszechnej do podejmowania pracy badawczej, autor podkreśla rosnące zainteresowanie środowiska nauczycielskiego ruchem naukowym. Podejmowanie prac badawczych ułatwiały nauczycielom wakacyjne kursy uniwersyteckie, dające im przygotowanie metodologiczne do samodzielnych badań w terenie, np. przy gromadzeniu materiałów etnograficznych i antropologicznych (pomiarzy uczniów), oraz z zakresu kultury materialnej. Zwraca uwagę na powstawanie nauczycielskich kół zajmujących się etnografią, historią regionalną i gwaroznawstwem. Nauczyciele szkół powszechnych podejmowali również badania z zakresu pedagogiki, a zwłaszcza dotyczące ustroju szkolnictwa, programów nauczania, metodyk szczegółowych itp.

W rozdziale IV (72 ss.) autor skoncentrował się na omówieniu roli nauczycieli w działalności społeczno-wychowawczej organizacji dziecięcych (Związek Harcerstwa Polskiego, „Czerwone Harcerstwo”, Pionier, „Orleńta”), młodzieżowych (Związek Młodzieży Lu-

dowej, Związek Młodzieży Wiejskiej RP „Wici”, komunistyczne i socjalistyczne związki młodzieży, katolicki ruch młodzieżowy) i paramilitarnych (Związek Strzelecki, Straż Pożarna, Związek Legionistów Polskich, Stowarzyszenie Rezerwistów i byłych Wojskowych RP, Junackie Hufce Pracy). Nauczyciele ze względu na swe przygotowanie pedagogiczne i lepszą orientację w zagadnieniach wychowawczych oraz większy autorytet wśród rodziców i młodzieży stanowili cenny nabytek dla organizacji pracujących w środowisku dziecięcym i młodzieżowym. Wszystkie organizacje zabiegały o jak najszerszy udział nauczycieli, zwłaszcza wiejskich, w swej pracy. Nauczyciele, zdaniem M. Iwanickiego, chętniej angażowali się w działalność kulturalno-oświatową prowadzoną przez różne partie i stronnictwa niż w pracę czysto polityczną.

W rozdziale V (27 ss.) autor omawia działalność społeczno-polityczną nauczycieli podkreślając zaangażowanie ich w różnych nurtach ideologicznych. Działalność nauczycieli w organizacjach politycznych i ich agendach kulturalno-oświatowych wynikała z pobudek ideowych. Mimo że nauczyciele szkół powszechnych wiązali się przede wszystkim z ruchem ludowym i państwowym, można ich spotkać we wszystkich partiach politycznych Drugiej Rzeczypospolitej. Na podkreślenie zasługuje olbrzymie zaangażowanie ich w pracę społeczną. Ponad $\frac{2}{3}$ ogółu nauczycieli szkół powszechnych prowadziło działalność pozaszkolną.

Kończąc te rozważania należy zwrócić uwagę na pewną nieścisłość. Autor pisze na s. 231, że nauczyciele szkół powszechnych „popierali głównie partie ludowe i socjalistyczne”. Dalej zaś na s. 252 stwierdza, że darzyli oni zazwyczaj sympatią rząd i prowadzili działalność prorządową. Określenie orientacji politycznej nauczycieli wymagałoby wyraźniejszego sprecyzowania.

Zbyt mało też miejsca poświęcił autor roli, jaką odgrywał nauczyciel w środowisku, w którym żył i pracował,

pozycji, jaką w nim zajmował, oraz stosunkowi środowiska do niego i jego działalności.

Autor wykorzystał bogaty materiał prasowy i archiwalny archiwów centralnych (AAN, CA KC PZPR, Archiwum ZNP) oraz zaprezentował znajomość bogatej literatury przedmiotu. Monografia M. Iwanickiego, poruszająca mało zbadany problem zaangażowania społecznego środowiska nauczycielskie-

go, wzbogaca naszą wiedzę o okresie Drugiej Rzeczypospolitej. Zaprezentowany w niej bogaty materiał faktograficzny stanowi cenną pomoc dla tych, którzy interesują się dziejami oświaty w okresie międzywojennym. Szkoda, że niezbyt staranne wydanie i często mało czytelny druk obniżają walory pracy i utrudniają korzystanie z niej.

Wanda Garbowska

„HISTORIA DE LA EDUCACIÓN”, Revista interuniversitaria, Ediciones Universidad de Salamanca, Num. 1, enero—diciembre 1982, ss. 335

Historiografia powszechna z dziedziny oświaty i wychowania wzbogaciła się o nowe wydawnictwo periodyczne. Jest nim od 1982 r. hiszpański rocznik pt. „Historia de la Educación”, którego numer pierwszy ukazał się jako spory objętościowo tom liczący 335 ss. druku. Ten nowy periodyk stanowi organ kilku ośrodków uniwersyteckich, tj. Zakładów Pedagogiki Porównawczej i Historii Wychowania dziesięciu uniwersytetów hiszpańskich, a mianowicie Barcelony, Nawarry (w Pampelunie), Palmy de Mallorca (na Majorce), Walencji, La Laguny (na wyspie Teneryfie — archipelagu Wysp Kanaryjskich) oraz dwóch w Madrycie i dwóch w Salamance. Z tego względu rocznik jest ściśle „przeglądem międzyuniwersyteckim”. Redakcja periodyku, a także sprawy wydawnicze związane są z Uniwersytetem w Salamance. Redaktorem naczelnym jest profesor tego uniwersytetu Agustin Escolano Benito.

W tym miejscu wypada przypomnieć, iż prezentowany przegląd stanowi w powojennych dziejach wydawnictw periodycznych z historii wychowania już czwarty etap. Wcześniejszy, trzeci, tworzą dwa przeglądy wydawane od lat siedemdziesiątych: francuski kwartalnik „Histoire de l'Éducation” (od 1978 r.) i angielski (wych. 3 razy w roku) „History of Education” (od 1972 r.). Drugi etap stanowią trzy pisma, których edycję rozpoczęto w 1961 r. Są to amerykański „History of Education Quarterly” i wschodniemiecki

„Jahrbuch für Erziehungs- und Schulgeschichte” oraz belgijski półrocznik „Paedagogica Historica”, który ma charakter międzynarodowego przeglądu historyczno-oświatowego. W początkach zaś rozwoju tego typu czasopiśmiennictwa znajdują się nasze „Rozprawy z dziejów oświaty”. Edycja tego rocznika, zapoczątkowana w 1958 r., osiągnęła już w 1983 r. swe dwudziestopięcioletnie; w roku tym ukazał się tom jubileuszowy, XXV. Stanowi to niewątpliwie wyraz dorobku badawczego i wydawniczego instytucji, której organem są właśnie „Rozprawy z dziejów oświaty”.

Edycję prezentowanego I tomu rocznika „Historia de la Educación” połączono z obchodami setnej rocznicy kilku ewenementów z życia oświatowego Hiszpanii, które miały miejsce w 1882 r. Nawiązano bowiem do utworzenia w tym roku Muzeum Oświaty Początkowej, nazwanego później Narodowym Muzeum Pedagogicznym, a także roli, jaką odegrał jego pierwszy dyrektor Manuel Bartolomé Cossio, oraz do obrad pierwszego Ogólnokrajowego Kongresu Pedagogicznego. Na te rocznicowe okazje urządzono w dniach 6—9 października 1982 r. w Alcalà de Henares pod Madrytem I Ogólnokrajowe Kolokwium Historii Wychowania, w czasie którego podejmowano tematykę „Innowacji pedagogicznych w Hiszpanii w XIX wieku”. Zrozumiałą jest rzeczą, jak zobaczymy niżej, że tom pierwszy rocznika w swej podstawowej części, a także w jednym z działów części do-